

II. BANKI ADÓSNYILVÁNTARTÁS MAGYARORSZÁGON – GYAKORLAT ÉS ALAPELVEK

Közismert, hogy Magyarországon a lakossági adósnylvántartás ún. „negatív listán” alapul, tehát csak a „rossz” adósokat tartják nyilván. A hazai adósnylvántartásnak van azonban egy nemzetközi méreteken is meglehetősen egyedi vonása: olyan módon magántulajdoni alapú, hogy közben tényleges működése minden tekintetben államilag kialakított jogszabályok által szabályozott. A BISZ ZRt.-nek – a banki adósnylvántartás kezelőjének – a Giro ZRt. mellett maguk az információkat felhasználó bankok a tulajdonosai. Ez meglehetősen sajátos helyzeteket teremt akkor, amikor a tulajdonos-bankok, mint információ-vásárlók az információ árát sokallják, illetve mint a BISZ ZRt. részvényesei örömmel veszik fel az osztalékot.

Mint ismeretes, nagyjából 2002 óta folyik szisztematikus munka az államigazgatásban a banki adósnylvántartás ún. „teljes listává” történő kiterjesztésére. A szakmai előkészítő munkába bekapcsolódott állami szervezetek, valamint egyéb szakmai szervezetek – mint amilyen a Magyar Bankszövetség, vagy a Nemzetközi Bankárképző – többé-kevésbé egyetértenek abban, hogy a teljes lista bevezetése több előnnyel járna, mint amekkora veszélyeket hordoz magában, illetve amekkora többletköltséget okozna maguknak a bankoknak, az ügyfeleknek és az államigazgatásnak. Az egyetértés azonban nem teljes. A teljes lista legkeményebb ellenzője az adatvédelmi ombudsman, de számos kritikus szakmai észrevételt tett arról a Pénzügyminisztérium is.

Ami kutatásaink során egyértelművé vált: a bankok – legalábbis nyilatkozataikban – egyértelműen támogatják a teljes lista bevezetését. A bankok óvatosságát és egymással szembeni gyanakvását jelzi azonban, hogy támogatásuk csak akkor érvényes, ha a teljes lista a lakossági hitelezési szektor egészére, a pénzintézetek kötelező érvényű részvétele mellett jön létre. Ugyanakkor a bankok számára sem minden részletében világos, mit is támogatnak valójában. A homály és a bizonytalanság a teljes lista bevezetését lehetővé tévő jogi keretek körül, és főként a teljes lista működésének részletei körül sűrűsödik.

Az alábbiakban először röviden összefoglaljuk az általunk – részletes kérdőívvel – felkeresett kereskedelmi bankok álláspontjának lényegét a teljes lista bevezetésével és működtetésével kapcsolatban. Ezt követően – ugyancsak röviden – ismertetjük az általunk megkérdezett érintett állami szervezetek, valamint más szakmai szervezetek álláspontját.

Hangsúlyozzuk, hogy sem a banki kérdőívekre alapozott, sem az állami és szakmai szervezetektől nyert ismereteink nem tekinthetők reprezentatívnak – még kevésbé teljes körűnek – hanem inkább a markáns vélemények tükröződésének. Úgy gondoljuk azonban, hogy a megfogalmazott álláspontok tükrözik a teljes lista bevezetése kapcsán felmerült legfontosabb szempontokat és érveket. Végül, rövid áttekintést nyújtunk a bankok adósnyilvántartási rendszereivel, illetve a bankok közötti információ-megosztással foglalkozó média-megjelenésekről.

1. Adósnyilvántartás – ahogyan a kereskedelmi bankok látják

Szikszai Szabolcs

Az általunk megkérdezett bankok egyöntetűen támogatták a lakossági ügyfelekkel kapcsolatos kötelező információgyűjtés és –kezelés kiterjesztésének gondolatát. A rendszer lehetővé tenné, hogy további információk állhassanak a hitelt elbírálók rendelkezésére, s a hitelportfólió további romlása nélkül, illetve az átlagos kamatszint mérséklődése mellett emelkedhessen tovább a bankok mérlegfőösszege. A bankok közös álláspontja szerint immár a KHR gyengeségei is indokolják egy új, korszerűbb és nagyobb információtartalommal bíró rendszer kialakítását. A válaszokból kiderült az is, hogy a közhiedelemmel ellentétben a piac domináns szereplőjének számító OTP is sürgette a kötelező jellegű teljes lista létrehozását.

A kutatás során négy, Magyarországon működő kereskedelmi bank: az OTP Bank, a K&H Bank, az MKB, illetve a KDB Magyarország lakossági² hitelezésben és kockázatkezelésben illetékes képviselői válaszoltak kérdéseinkre. Ezzel a témában közel reprezentatív képet kaptunk, hiszen igaz, hogy az interjúkba bevont bankok létszáma (4) a teljes banki szektorhoz (33) képest csekély, az OTP, a K&H és az MKB piacvezető nagybankok, míg a KDB személyében egy kisbank is színesíti a képet. Fontos megjegyeznünk továbbá, hogy egyik interjúalanyunk korábban több magyarországi bank (K&H, GE Money Bank) hitelbírálati-kockázatkezelési rendszerének kidolgozásában is részt vett, ezért jól ismeri erről az oldaláról

² Ebben az esetben a lakossági hitelek közül a személyi kölcsönt, a folyószámlahiteleket, a hitelkártyákat, illetve a jelzálog-fedezettű kölcsönöket vizsgáltuk. Az árukölcsönöktől – az automatizált és egyszerű struktúra, az alacsony hitelösszeg és a jól behatárolt kockázat miatt – eltekintettünk.

a magyar bankszektor – válaszaiból így időnként a teljes magyar gyakorlatra érvényes megállapításokat is nyertünk. Jelen írásunkban a banki interjúkból adódó általános következtetéseket, köztük a teljes adólista bevezetése mellett szóló érveket foglaljuk össze.

1.1. A hitelbírálat információéhsége

A megszólaltatott kereskedelmi bankok kockázatkezelési gyakorlata arra engedett következtetni, hogy minél nagyobb egy bank, annál fejlettebb és egyben decentralizáltabb hitelbírálati és kockázatkezelési rendszert működtet. Ebből adódóan egyre inkább érdekelt abban, hogy minél több információt szerezhessen az ügyfélről.

A hitelbírálat minden banknál többlépcsős, s e lépcsőfokok bármelyikén „megbukhat” az ügyfél. A bírálati lépcsőfokok alapvetően három csoportba sorolhatók: 1. jövedelemvizsgálat, 2. banki szabályoknak történő megfelelés (közte BAR-lista ellenőrzés és scorecard), és – elsősorban fedezetalapú kölcsönöknél – 3. a fedezet-vizsgálat. Ezek közül a kettő első igényel a jelenleginél jóval több információt:

1. Természetesen még mindig elsődleges és perdöntő az ügyfelek jövedelmi helyzete, azaz jövedelmük „open-to-buy”, azaz az egyéb törlesztések és a mindennapi megélhetés költségei után fennmaradó része, amely a jövőbeli törlesztések forrásául szolgálhat. Ehhez azonban teljes mértékben ismerni kell az ügyfél eladósodottsági szintjét, havi törlesztő részleteinek pontos összegét, amelynek megítélésére a bankok szerint csak egy nyilvános teljes adólista nyújt reális lehetőséget.

2. Napjainkban a többlépcsős hitelbírálati folyamat kitüntetett elemévé válik a demográfiai analitikus scorecard alapú minősítés, amelyet szinte minden bank ismer, bár még csak a legnagyobbak vezették be teljes mértékben a hitelezési folyamatba. Ennek lényege, hogy a kockázatkezelők stepwise algoritmus alapján beválogatott – eddigi ügyfelektől származó, de adatvédelmi okokból beazonosíthatatlan – demográfiai változókból logisztikus regresszióval felépítenek egy minősítési modellt („scorecard”). A modell a relevánsnak gondolt ismérvek függvényében egy, százalékban mért bebukási („bedőlési”) valószínűséget rendel a szóban forgó ügyfélhez egy adott ügylettypust (lakáshitel, hitelkártya, stb.) illetően. A scorecard jelentősége azért nő, mert a kockázatkezelők iránymutatása – előre engedélyezett bedőlési ráta – és a scorecard eredménye alapján dönt az üzleti terület arról, hogy egyáltalán szóba áll-e az ügyféllel vagy sem.

A tipikus és széles körben alkalmazott scorecard – az ún. „application” scorecard – az a típus, amely demográfiai mutatókra épül. (Ezek például az életkor, nem, foglalkozás, munkahely tulajdonosi háttere, iskolai végzettség, külföldön töltött idő, családi háttér, stb., de pontos tartalmát csak az adott bank kockázatkezelői – általában maroknyi ember – ismerik.) Ha az ennek alapján adódó bedőlési valószínűség a kockázatkezelők által engedélyezett szint alatt marad, az ügylet engedélyezhető – a bírálati folyamat többi lépésében kapott eredmény függvényében –, ellenkező esetben nem. Jóval pontosabb képet ad azonban az ügyfélről és a bedőlés valószínűségéről az ún. „behavioral” (viselkedési) scorecard, amely a statisztikai modellbe beépíti a teljes adóstörténetet, és az esetleges hátralékokat is. Ez utóbbihoz viszont a jelenleg rendelkezésre állónál jóval több adat szükséges az adós egyéb bankoknál meglévő kinnlevőségeiről is, s ennek információs háttérének biztosításához járulhat hozzá a teljes adóslista.

A nagybankok véleménye alapvetően abban is megegyezett, hogy a scorecard alapú minősítés a legjobb az összes minősítési módszer közül a megbízhatóságot és költséghatékonyságot illetően, megvalósíthatóság terén pedig „csak” azért kapott rossz helyezést, mert rendkívül nagy anyagi és emberi ráfordítással jár. Egy ilyen rendszer bevezetése ugyanis egy nagybankban 5-6 milliárd forintot emészt fel IT infrastruktúrában, illetve az adatok összegyűjtésével és migrálásával járó munkaórában, s ehhez járul a statisztikai modell kidolgozásáért piaci alapon fizetendő mintegy 3 millió forint. Abban a pillanatban azonban, hogy a rendszer feláll, és a megfelelően nagy adatmennyiséggel alkalmazni is kezdik, máris kezdi behozni az árát. Megéri tehát befektetni és a rendszer adatigényét messzemenőkéig kielégíteni.

	Scorecard	Pontrendszer ³	Hüvelykujj- szabályok	Személyes megítélés
Átlagos helyezés	2	2,5	2,25	2,5

További érv az információk körének bővítése mellett a hitel-kihelyezési döntéshozatal decentralizáltsága. Akár a jövedelmi állapot pontosabb megismerésén, akár a központilag elkészített behavioral scorecard eredményén keresztül olyan általános érvényű

³ A scorecard kezdetleges, főleg kisbankokban alkalmazott formája, amely nem statisztikai módszerekkel, hanem „hasra ütésre” kiválasztott ismérvek alapján minősít.

többletinformációhoz juthatnának a helyi banktisztviselők, amelyre saját maguktól nehezen tudnának szert tenni, s amely megakadályozhatná a hitelbírálathoz szükséges helyi szintű felpuhulását.

1.2. Romlik a hitelportfólió minősége, magasak a kamatok

A bankok véleménye szerint javíthatja az ügyfélállomány minőségét és csökkentheti a kamatokat a teljes adólista bevezetése.

A kereskedelmi bankok szempontjából további fontos szempont, ami az információk bővítése mellett szól: a hitelezési portfólió utóbbi időben tapasztalható romlása. A PSZÁF adatai alapján is nyilvánvaló, hogy az utóbbi években az ugrásszerű ütemben bővülő lakossági hitelállomány a minősített kinnlevőségek arányának emelkedésével járt. A bankok megszólalói szerint mérsékelheti a minősített hitelek okozta céltartalék-képzésben, illetve szélsőséges esetben a kinnlevőségek leírásában jelentkező veszteséget, ha a bank megalapozottabb döntésekkel tudja növelni kinnlevőségeit.

Általános jelenség az is, hogy a hitelező bankokat a legnagyobb veszteségek a leginkább automatizált és előre engedélyezett („pre-approved”), kampányszerűen hirdetett és kihelyezett hiteltermékek esetében érik, így például a hitelkártyáknál, folyószámlahiteleknél vagy egyes személyi kölcsönöknél. Ez érthető, hiszen e termékek esetében a legnagyobb a „marketing-nyomás”, s ezért a hibaszázalék is. Ennek csökkentésében hatékony módszer lehet a teljes adólista bevezetése, hiszen így könnyen feltárható lenne a folyósítási előfeltételeknek egyébként megfelelő potenciális ügyfelek teljes eladósodottsága.

A kinnlevőségek, s így a banki mérlegfőösszegek növekedése előtti akadályként említették a bankok a viszonylag magas piaci kamatlábat is. Egyetértettek a bankok azzal az előzetes megállapításunkkal, hogy az információ-megosztás jellege – teljes vagy részleges (negatív) adólista – és a piaci kamatláb között függvényszerű kapcsolat tételezhető, s válaszaikban érzékeltették, hogy a teljes adólista bevezetésének hatása többek között a kamatláb leszorításában is megtestesülhet. Több ügyfél-információval ugyanis a bankok hitelezési hatékonysága javítható, s jobban kiszűrhetők a csalók vagy notórius nem-fizetők. Ezzel pedig leszorítható a jelenleg magas, egyes bankoknál akár 5 százalékot is elérő hitelezési veszteség – elsősorban a személyi és folyószámlakölcsönökön –, ami így nem

épülne bele a hitelek árába, s alacsonyabb szintre kerülhetne a kamatláb. Ezzel tovább növelhetők lennének a lakossági kihelyezések, miközben az ügyfélportfólió minősége is javulhatna.

Azt már mi tesszük hozzá, hogy tekintve, hogy a bankok mérlegfőösszege szorosan korrelál a GDP-vel, a kinnlevőségek növelése – az ügyfelek minőségének legalább szinten tartása mellett – fontos szempont a mostanihoz hasonló, lassuló gazdasági környezetben.

1.3. KHR (BAR) gyengeségei

Az adatgyűjtés kibővítésének szerepe a lakossági hitelfortfólió minőségjavulásában azért is fontos, mert a jelenlegi központi hitelinformációs rendszer (KHR vagy BAR) a bankok tapasztalatai alapján több sebből vérzik.

A bankok egybehangzó véleménye alapján a KHR egyre kevésbé elégíti ki a piaci igényeket. Előfordul, hogy egyes, már hátralékkal nem rendelkező ügyfelek még mindig fenn szerepelnek a listán, mert az adott bank „elfelejtette” őket törölni onnan. Az is előfordul, hogy a bankok hiányos információkkal viszik fel az adatokat, például nem írják oda az egyes ügyletek mögött álló kezéseket. De arra is akad példa, hogy egyes, három hónapot meghaladó kinnlevőségek esetén a bankok még mindig nem viszik fel régi jó ügyfeleik adatait a BAR-ba, mert nem akarják őket fizetésektelenségbe „kergetni”. Más szóval nem akarják kitenni őket annak, hogy más bankok se hitelezzenek nekik, s így az ő eredeti kihelyezésük beragadjon. Ily módon lehetővé teszik számukra, hogy rivális bankoknál vehessenek fel hitelt ahhoz, hogy kiegyenlítsék itteni tartozásukat, amott pedig potenciálisan eladósodjanak. Ez esetben a BAR-ba való fel(nem)vitelt a bankok akár stratégiai fegyverként is használhatják egymás ellen, ami versenytorzító hatású.

További nyilvánvaló hátránya a BAR-nak a lekérdezés nehézkessége. A BAR-ból ugyanis csak egyenként és meglehetősen körülményes módon lehet adatokhoz jutni, ami így közvetve azt is megakadályozza, hogy marketing – ügyfélszerzési célokra alkalmazható legyen. Kérdés, hogy egy új rendszerben könnyített lesz-e a keresés, vagy sem. A könnyítés minden szempontból a bankok érdekében áll, miközben az ügyfelek, illetve az adatvédelmi ombudsman egyik fő érve az ilyen könnyítés ellen az, hogy egy nyilvános ügyféladatbázist nem lehet kereskedelmi alapon működtetni.

1.4. Az üzleti és a kockázati terület bankon belüli konfliktusai

Érdekkonfliktus azonban nem csak a bankok és az adatvédelmi ombudsman, hanem bankon belül az egyes területek között is létezik. Általános jelenség a bankokon belüli hitelezési – beleértve a marketing-et is – és a kockázatkezelési területek hatalmi harca. A megszólalók véleménye alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a teljes adóslista bevezetése a száraz statisztikai adatokból dolgozó kockázatkezelők javára döntheti el a küzdelmet.

A banki kockázatkezelés ugyanis a lehetséges rossz adósok legszigorúbb kiszűrését tűzi ki célul, ami a scorecard alapú bedőlési ráta lehető legalacsonyabb szinten történő meghúzását jelenti. A hitelezési terület munkatársai azonban a volumen növelésében érdekeltek – nem utolsósorban a javadalmazásukon keresztül –, s emiatt igyekeznek minél magasabb elméleti bedőlési rátát elfogadtatni a felső vezetéssel. A kockázatkezelők kiemelt fontosságúnak tartják a scorecard alapú hitelbírálatot, a hitelezők azonban időnként alkalmazzák az ún. „override” opciót, amely lehetőséget ad számukra, hogy a hitelbírálati szempontok valamelyikét – például a scorecard-ot – nem teljesítő – például egy régi, jó adósnak számító – ügyfélnek is adhassanak hitelt⁴. A hitelezők ugyanis hajlamosak jobban bízni a saját „szimatukban”, mint az „elefántcsonttoronyban ülő” kockázatkezelők statisztikai alapú modelljeiben. Ezt erősíti meg az a tény is, hogy az egyetlen megkérdezett kisbank – ahol valóban a legtöbb idő jut az ügyfelek megismerésére – kockázatkezelője a hitelbírálati módszerek közül minden szempontból a személyes megítélést rakta első helyre.

Mindez annyiban érinti a témánkat, hogy a kockázatkezelési terület a fentiek miatt sokkal inkább érdekelt a több információt nyújtó kötelező adóslista létrehozásában, míg a hitelezők kevésbé tartják ennek bevezetését eredménynek. Utóbbiak leginkább úgy értékelik mindezt, hogy egy újabb felhatalmazó aláírást kell majd a kedves ügyfélből kicsikarni ahhoz, hogy hozzáférhetővé tehessék teljes banki hitelkapcsolatuk minden részletét minden magyarországi bank számára. Érthető, hogy marketing szempontból ez kevésbé kifizetődő.

⁴ Szélsőséges példa a marketing-szemlélet korlátlan érvényesülésére, hogy a hitelkártyákat egyes bankok még mindig egyszerűsített hitelbírálattal „dobják az ügyfelek után”.

1.5. A teljes adósnylvántartásnak kötelezőnek kell lennie

Sajátos magyar – vagy talán európai – érv a kötelező teljes adóslista bevezetése mellett, hogy az immár másfél évtizede létező hazai versenykörnyezet még nem kényszerített ki valódi együttműködést a bankok között ügyfélinformáció-megosztás terén. Más szóval, tipikus fogolydilemmával állunk szemben, amelyből állami kényszer nélkül aligha történne előrelépés.

Magyarországon szinte semmilyen együttműködés nincs a kereskedelmi bankok közötti bármely ügyfél-információ bármilyen szintű megosztásában, holott minden bankon belül létezik belső használatra készített feketelista, s a teljes információ-megosztás megvalósítása minden piaci szereplőnek érdekében állna⁵. Ez nyilvánvalóan azért alakult így, mert a bankok rosszul értelmezték az egymás közötti versenyt. Úgy gondolkodtak, hogy felesleges adminisztrációval jár és marketing szempontból is kedvezőtlen egy olyan önkéntes alapú adósnylvántartásba belekergetniük saját ügyfeleiket, amelynek rajtuk kívül mondjuk még egy pár piaci részesedés növelésében érdekelt kis- vagy középbank lesz majd a tagja. Ezek a kisebb bankok ugyanis „lehalásztatják” legjobb ügyfeleiket, míg saját ügyfeleik körében saját image-üket rombolhatják azzal, hogy ilyen egyoldalú információnyújtásra készítetik őket. A piac egyelőre még nem jutott el az érettség azon fázisához, amely a piaci szereplők kölcsönösen gyümölcsöző együttműködését lehetővé teszi.

Emellett sok bank gondolja még ma is úgy a piac domináns bankjáról, hogy önkéntes alapon nem áll érdekében ügyféladatainak szélesebb körű megosztása. Formális logika alapján ez könnyen igazolható, hiszen ha az OTP a piac több, mint egyharmadát adó ügyfélállományának információit beviszi egy önkéntes alapon szerveződő rendszerbe, amelyhez mondjuk a piacnak csak a 10 százalékát adó bankok csatlakoznak, akkor ő maga elég rosszul járt, hiszen 10 százaléknyi információt kapott kb. 40 százalékért cserébe. Az OTP ügyféladatai nélkül azonban alig bizonyulna használhatónak a rendszer. Tartja magát tehát az a piaci vélekedés, hogy bármely rendszer csak abban az esetben működik majd, ha abba az OTP-nek is érdeke belépni. Kérdés: ki tudja az OTP-t érdekeltté tenni?

⁵ De itthon nem alakultak ki az angolszász modellnek megfelelő, s a bankok által szorgalmazott magántulajdonú „kreditbörök” sem, amelyek az ügyfél-információk piaci alapon történő kereskedésével csökkenthetnék a hitelezés tranzakciós költségeit. Ennek alapvetően az ombudsman ellenkezése az oka, amely óvatossá teszi a bankokat ügyféladataik megosztásában.

Válasz: az állam, ha kötelezővé teszi a rendszerbe történő belépést minden magyarországi bank számára. Ebben az irányban megtörtént az első lépés azzal, hogy a kormány 2006. október 5-i 1097. számú határozatában létrehívott munkacsoport megállapítja: ösztársadalmi érdek a polgárok teherbíró képességét meghaladó eladósodás megakadályozása, ami korlátozhatja az egyének adatok feletti önrendelkezési jogát. Ennek az érvelésnek az érvényesítése lehetővé tenné, hogy létrejöhessen az állampolgárok eladósodottságának kötelező központi nyilvántartása. Ezt az elképzelést a Bankszövetség a teljes bankszektort maga mögött tudva támogatja.

2. Ahogyan a pénzügyi szektor állami felügyeleti szervei és a szakértők látják

Major Iván és Szikszai Szabolcs

A hitelintézeti szektoron kívüli, de a hitelinformáció megosztásában érdekelt szereplők többsége egyetért abban, hogy a jelenlegi részleges helyett teljes adólistára van szükség. Abban is egyetértés van, hogy a viszonylag kicsi magyar hitelinformációs piac magas fix költségei és hálózati externáliái miatt hosszú távon természetes monopóliumként tud leghatékonyabban működni. Ez a megállapítás nem vitatja el annak az elvi lehetőségét, hogy ezt a piacot egy magántulajdonú vállalkozás működtesse hasonlóan a mostani rendszerhez. A válaszadók azonban az állami beavatkozást feltétlenül szükségesnek tartják, mondván, hogy rendkívül kényes és sok visszaélésre lehetőséget adó piacról van szó, ami miatt törvényileg kell szabályozni a működés legapróbb részleteit is. Az állami beavatkozás mellett szól az is, hogy egyöntetű vélemény alapján a magyarországi bankok egyelőre képtelenek tűnnek önkéntes alapon megteremteni a hitelinformációk piaci adás-vételének feltételeit. Kiderült az is, hogy az ombudsman átvette a teljes lista fő ellenzőjének szerepkörét a korábban „kerékkötőnek” kikiáltott OTP Banktól, amely mára a listát pártolók sorait erősíti.

„A banki információs rendszerek és információ-megosztás hatása a bankok versenyére és árazási stratégiájára” című kutatás során a pénzügyi rendszerrel kapcsolatba álló, vagy a hitelinformáció-megosztás és az adólista ügyével kapcsolatba került, hitelpiacon kívüli szereplők körében tájékoztunk arról, hogy mit gondolnak a teljes adólistáról, illetve annak megvalósíthatóságáról. Interjúinkban megszólalnak a *Magyar Nemzeti Bank (MNB)*, a *Nemzetközi Bankárképző Központ (NBK)*, a *Magyar Bankszövetség (MB)*, a *BISZ Központi*

Hitelinformációs Zrt. (BISZ), illetve a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (PSZÁF) témában jártas munkatársai. Most következő összefoglalónkban tömören közöljük azokat a pontokat, amelyben közöttük lényegi egyetértés volt, majd rámutatunk a teljes lista létrehozását hátráltató nézeteltérésekre és azok valószínűsíthető okaira.

2.1. A teljes lista jobb, mint a részleges

Teljes az egyetértés abban, hogy a jelenlegi Központi Hitelinformációs Rendszer (KHR) 1999 óta működő lakossági modulja nem képes kielégíteni a hitelintézetek megnövekedett igényeit. A magyarországi kereskedelmi bankok 100%-os tulajdonában álló, tehát többségi magántulajdonban működő GIRO Zrt. leányvállalata, a BISZ Zrt. által működtetett KHR lakossági moduljának 3 alrendszere a következő:

1. hitelmulasztás nyilvántartása: azon természetes személy hiteladósokat tartja nyilván, akik hitelszerződésükben vállalt kötelezettségüknek a minimálbér összegét (65 ezer Ft) meghaladó mértékben folyamatosan több mint 90 napon keresztül nem tettek eleget;

2. kártyavisszaélés nyilvántartása: bankkártya-birtokos személyek szerződéseivel kapcsolatos visszaéléseket tartja nyilván, úgymint kártyaletiltatást követő kártyahasználat, jogosulatlan kártyahasználat, illetve Btk. 313/C. § szerinti bűncselekmény;

3. elutasítások nyilvántartása: azon természetes személy hiteladósokat tartja nyilván, akik hitelintézettel kezdeményezett szerződéskötés esetén valótlan adatot közölnek, illetve hamis okiratot használnak.

Fontos emellett, hogy a Hitelintézeti törvény (1996. évi CXII. Tv., Hpt.) kötelező érvénnyel előírja minden pénzügyi intézménynek (számuk jelenleg 450), hogy referenciaadat-szolgáltatóként csatlakozzon a rendszerhez, és kezelésre átadja a fent felsorolt referenciaadatokat. Ez tehát egy kötelező érvénnyel (állami kényszerrel) létrehozott negatív adóslista, amelynek több hátránya is van:

- Elsősorban az, hogy jóhiszeműen félrevezető lehet a hitelezői döntések során, hiszen kizárólag azt tükrözi, ami a múltban történt és nem ad lehetőséget arra, hogy a hitelintézetek a jövővel kapcsolatos helyes következtetéseket vonhassanak le belőle. Például, lehet valaki jó adós a KHR alapján, de elképzelhető, hogy jövedelméhez mért relatív eladósodottságának foka már kritikus méretet ölt, mivel már több különböző kereskedelmi banknál rendelkezik valamilyen hitelszerződéssel. Ilyen esetben még egy hitel odaítélése egy

már egyébként is végletekig eladósodott személynek kockázatos vállalkozás, és hosszú távon biztosan növeli a pénzintézet hitelezési veszteségét. *(BISZ)*

- Másfelől, a negatív adólista rosszhiszeműen is félrevezető lehet. A KHR alapján rossz adósnak tekinthető az az ügyfél, aki az utóbbi 5 év során hitelmulasztást követett el. Ez egy olyan bélyeg, amit csak a méltányosságot gyakorló bankok egyedi hiteldöntései („override”) moshatnak le egy ilyen „stigmával” rendelkező magánszemélyről. Látni kell azonban, hogy a korábban „egy rossz pillanatukban” mulasztásba esők valójában nem mindig rossz adósok. Gyakori, hogy egyszerű feledékenység vagy az adósokon kívüli dolog, átmeneti pénzügyi zavar van a háttérben, esetleg fiatal egyetemi hallgató az illető, akinek a hitelkultúrája még fejletlen, viselkedése pedig időnként felelőtlen, ám anyagilag ígéretes jövő előtt áll. A negatív adólista alkalmazása ezeket a „jó rossz” adósokat kiszorítja a piacról, és potenciálisan belekergetheti az uzorakamaton hitelező feketepiac (*ad absurdum* a maffia) karjaiba. *(PSZÁF)*

- Közgazdaságilag talán a legnagyobb hátránya abban áll, hogy magasabb kamatokat (THM) tesz szükségessé a legkockázatosabbnak tekinthető lakossági hiteltípusok (személyi hitel, hitelkártya) esetében. Ennek oka egyszerűen az, hogy a hitelbírálat ezen esetekben az információhiány miatt nagy hibaszázalékkal működik, s nagy eséllyel kerülnek be a hitelfelvevői körbe a rossz adósok. A felelőtlen adósok miatt leírt és értékesített vagy céltartalékolt hitelek által a pénzintézeteknek okozott veszteségeket pedig – ami másképpen a jó adósokat sújtó negatív externália – végeredményben a jól fizető adósoknak kell megfizetniük magasabb kamatláb formájában. *(PSZÁF)*

A teljes lista előnyeit a következő pontokban foglalták össze a megkérdezettek:

- Makrogazdasági szintre kiterjesztve a vizsgálódást megállapítható, hogy az eladósodási spirál olyan méreteket öltött, hogy a most következő hiteldöntések meghozatalakor sokkal nagyobb hangsúlyt kell helyezni a jövőbeli hitelképesség felmérésére, a fizetésképtelenségnek való „kitettség” előrejelzésének pontosítására. Erre a teljes lista alkalmasabb, hiszen a több információból jobban le lehet szűrni az eladósodottság pontos mértékét, s ezen keresztül a bank kockázatát. Mindez különösen fontos egy olyan piaci helyzetben, mint a mostani, amely a jó adósok lefölozésének időszaka elmúltával arra sarkallja a bankokat, hogy teljesítménykényszerből (lásd mérlegfőösszeg növelésének kényszere) a lakossági szegmens kockázatosabb szereplőit is igyekezzenek bevonni az ügyfélkörbe. Ha nem tesznek állami-felügyeleti intézkedéseket az eladósodási folyamat megállítására, és a hitelezés növekvő hibaszázaléka miatt fizetni nem tudó, s így saját

egzisztenciájukat veszélybe sodró személyek jelennek meg egyre nagyobb számban, annak komoly következménye lehet a pénzügyi rendszer egészségének stabilitására nézve. Például teret nyerhetnek újból a fedezet ellenében nyújtott hitelek, amelyek esetleges nemfizetése és az azt követő végrehajtás (autó, ingatlan) lehetetlen helyzetbe sodorhatja az adósok jelentős részét. Ezt a kibontakozóban lévő kedvezőtlen folyamatot a piacot felügyelő szervek sem nézhetik tétlenül. *(PSZÁF, NBK)*

- A bankokat felelős hitelezésre sarkallhatja, ami pozitív externáliaként a lakosság pénzügyi kultúráját is kedvezően érintheti. Ugyanakkor az ügyfelek pénzügyi tudatosságát is kedvezően érintené, ha valós pénzügyi helyzetüknek megfelelően bánnának velük a pénzintézetek – lásd minimálbéren bejelentett magánszemélyek esete. *(MB)*

- Csökkenhet a hitelkamatok átlagos szintje akkor, ha a teljes listában foglalt árnyaltabb információk hatására a hitelezők „önmegtartóztatást” tanúsítanak, nem hiteleznek meggondolatlanul, ezáltal csökkenthetik a hiteleken elszenvedett értékvesztést, csökken a fejlett piacokon tapasztalható 5-10 százalékkal magasabb kockázati prémium, és így lejjebb vihetik a lakossági kihelyezéseiken elvárt hozamot. Ez a piaci verseny erősödésének a jele is volna egyúttal, hiszen azt is jelentené, hogy a bankok immár jobban képesek kezelni az ügyfelek viselkedési kockázatát. *(NBK, MNB)*

- A bankoknak lehetősége lesz hiteleiken ügyféltípusok szerinti ár-, azaz hitelkamat-diszkriminációt alkalmazni. A teljes listában foglalt több információ teheti ezt is lehetővé, ami az egyes ügyfélcsoportok kockázati besorolását differenciálhatja, és így az egyes vevőcsoportok számára testre szabott hiteltermékeket kínálhat. Jelenleg csak a Budapest Bank személyi kölcsöne és némely ingatlan-alapú hitel esetében találunk példát árdiskriminációra. *(PSZÁF, NBK)*

A megkérdezettek összességében azt hangsúlyozták, hogy a felelőtlen eladósodás megfékezésén keresztül a teljes adóslista társadalmi haszna meghaladja a létrehozás és üzemeltetés költségeit, azaz nettó társadalmi előnnyel jár.

2.2. A teljes lista potenciális buktatói

Árnyalja a képet, hogy egyik megszólalónk – Király Júlia *(NBK)*, majd az MNB alelnöke, a Várhegyi-bizottság tagja –, elismerte, hogy amellet, hogy még mindig a teljes adóslista mellett teszi le voksát, kisebb meggyőződéssel teszi mindezt, mint korábban. Ennek okaira négy pontban tért ki:

1. Tisztázatlanok a működés feltételei és technikai részletei, mert a külföldi teljes listák (USA) működtetését, tapasztalatait eddig még senki nem vizsgálta meg részletesen.

2. A teljes adólistákat működtető Egyesült Államok legutóbbi tapasztalata azt mutatja, hogy a sok információ is okozhat piaci zavarokat akkor, ha a pénzüzetek emiatt túlságosan elbázzák magukat és például „túlhitelezik” jó adósaikat, illetve a rossz adósokat is ugyanúgy hitelezik. Az USA-ban olyan kedvezőtlen folyamatok indultak be a bankrendszerben a bankok tömegesen tapasztalható felelőtlen magatartása nyomán, amelyek beláthatatlan következményekkel járhatnak és járnának Magyarországon.

3. Gyakran pontatlanok, megbízhatatlanok a hitelinformációs rendszerbe kerülő adatok, amelyek így nehezítik a jó hiteldöntések meghozatalát.

4. Gyakran előfordul – szintén az USA-ban –, hogy a referenciaadatokat pénzüzeteken kívüli szereplők is felhasználják az adott magánszemélyt érintő nem hitel-jellegű – például munkaügyi, toborzási, elbocsátási – döntéseik meghozatalakor. Ez azzal a veszéllyel jár, hogy a személyes adatok mindenhatóvá válnak és elkezdnek eredeti céljuktól és a személytől független önálló életet élni.

2.3. Az állam kiemelt szerepe

Egyetértés mutatkozik abban, hogy az államnak aktív szerepet kell vállalnia a teljes adólista létrehozatalában és működtetésében két okból:

1. A realitás talaján állva mindegyik megfigyelő elfogadja azt az állítást, hogy egy ilyen teljes lista önkéntes alapon valószínűleg nem, csak állami kényszer hatására jöhet létre. Ha önkéntes adólistáról volna szó ugyanis, akkor volna olyan piaci szereplő, amely megpróbálná kihasználni a számára kedvező cserearányokat (terms of trade) az információs piacon. Ilyen szereplő lehet a még mindig 20 százalék feletti piaci részesedéssel bíró OTP, amely a megszólalók szerint komolyan fontolgatja annak a lehetőségét, hogy egy önkéntes alapon szerveződő piacon ő a többiekénél többet kérne el saját ügyfél-információi rendelkezésre bocsátásáért cserébe, mint amennyit fizetnie kellene, ha ő maga más információit kéri le a hitelinformációs rendszerből. Ezzel valószínűleg nem értene egyet a bankok többsége, s így nem jönne létre önkéntes alapon a rendszer. További 10-15 évet kellene várnunk mindaddig, amíg az OTP részesedése le nem csökken a többiek szintjére, s immár egyenlő felekként egyezkedhetnek a nagybankok egy versenypiachoz közelítő helyzetben. Jelen pillanatban azonban a piac még ott tart, hogy szépen lassan maga mögött hagyja a „domináns vállalat

– versenyzői szegély” szerkezetet, de még nem érkezett el a – monopolisztikus vagy oligopolisztikus – verseny állapotába. (*MNB*)

2. A piacot nagyon szigorúan kell szabályozni, mert az önszabályozás kockázata túl magas. Egyrészt a banki adatok minőségére kell mindenre kiterjedő előírásokat létrehozni és betartatni, másrészt az adósokat és a pénzüintézeteket egyaránt körül kell bátyázni a jogaikat és kötelezettségeiket felsoroló rendelkezésekkel. Az adósoknak jogot kell biztosítani a tárolt információkhoz történő ingyenes hozzájutáshoz, azok indokolt esetben történő módosításához, ugyanakkor a pénzüintézetet kötelezni kell arra, hogy az ügyfelet minden őt érintő újabb információ felvitele esetén haladéktalanul értesítse. (*NBK*)

2.4. A teljes lista ellenzői

1. Kisbankok: egyrészt a teljes adóslistára történő áttérés információtechnológiai igénye, költségei miatt, másrészt azért ellenzik a teljes adóslistát, mert az eddigiekhez képest az várhatóan megdrágítja az ügyfeladatok lekérdezését, illetve növelheti annak a kockázatát, hogy az ügyfeladatokat könnyebben lekérő nagybankok elhódítják legjobb ügyfeleiket (*BISZ, MNB*);

2. Adatvédelmi biztos (ombudsman): úgy gondolja, hogy az ügyfeladatok hálózatban működtetése kiszolgáltatja az ügyfeleket a pénzüintézeteknek, és ezért ellenzi a teljes körű és kötelező érvényű lista létrehozását, ugyanakkor megengedné, hogy önkéntes alapon, az ügyfelek beleegyezésének függvényében a bankok saját kezdeményezésére működésbe léphessen a rendszer (*MNB, MB*).

2.5. A gyakorlati megvalósítás kisebb nehézségei

Bár legtöbben hangsúlyozták a kérdés másodlagosságát, mégis két megszólaló egymással szembe helyezkedett abban a kérdésben, hogy milyen szereplőkkel volna célszerű működtetni a teljes adóslistát. A – gazdasági értelemben – liberális nézetet a *NBK*, a konzervatív szemléletet a *MB* képviselte.

- A liberális elgondolás lehetségesnek tartja, hogy a hitelinformációs piacon akár több olyan szereplő is megjelenjen, amely képes megfelelni a szigorú feltételeknek és egy piaci versenyhelyzetben végül nyereségesen képes működni. De azt is lehetségesnek tartja, hogy nagy múlttal rendelkező hitelinformációs cégek meghatározott időközönként koncessziót vehetnének az államtól e tevékenység végzésére, hasonlóan a mobiltávközlési

cégek működéséhez. A megszólaló személyesen is tárgyalt olyan nagy külföldi tulajdonú hitelinformációs cég képviselőjével, amely fontolgatja, hogy belép a magyar piacra.

- A konzervatív szemlélet azonban azt mondja, hogy a rendszert bonyolítaná, és akár a teljes lista bevezetését is keresztülhúzhatná, ha engedélyznék több szereplő piacra lépését. Ezt azzal indokolja, hogy sok önálló piaci szereplő esetén nehézkes és költséges volna az információk cseréje-lekérdezése, illetve nehezen volna csak nyomon követhető az információk útja. Ezen túl, az Európai Unió készülő direktívája ez ügyben várhatóan feltételként szabja majd az európai országok rendszereivel való összekapcsolhatóságot, átjárhatóságot, a rendszereken átívelő kereshetőséget, ami több szereplő esetén szintén csak nehezen valósítható meg. Végül az is ellene szól a több piaci szereplőnek – szól az érvelés –, hogy nehéz volna összeegyeztetni a versenypiac létét azzal a – kereskedelmi bankok által támasztott – követelménnyel, hogy minden pénzintézet kötelező jelleggel csatlakozzon a hitelinformációs rendszerbe. Megjegyezzük, hogy ennek az érvelésnek több pontja is sántít, s ez valószínűleg annak tudható be, hogy a *MB* a jelenlegi rendszert nagy nyereséggel működtető bankok érdekeit képviseli, amelyek nem szívesen adnák ki a kezükből ezt a jól jövedelmező vállalkozást, amely a 2006. év után részben ennek köszönhetően 600 millió Ft osztalékot fizetett ki tulajdonosainak.

Kisebb, és könnyebben áthidalhatónak tűnő nézeteltérések léteznek technikai kérdésekben is. Ilyenek a következők:

- Hitelösszeg alsó határa: Egyes megszólalók szerint (*PSZÁF*) a hitelinformációk rendszerbe kerülésének kell, hogy legyen egy küszöbértéke, mivel megfelelően alacsony hitelösszeg alatt például egy tartozás feltüntetése nem bír jelentős információértékkel, ugyanakkor növeli a rendszer üzemeltetésének költségeit. Más megszólalók (*MB*, *MNB*) azonban ellenkező véleményüknek adtak hangot: ők minden információt szeretnének látni. Úgy érvelnek, hogy ez megakadályozhatja a szegények további elszegényedését.

- Ösfeltöltés: a teljes adólista adatokkal történő első (ős-)feltöltése többek szerint ki kell, hogy terjedjen az összes, feltöltést megelőző időszakot érintő, hitelinformációra, azaz a magánszemélyek eddig nyilvántartásba vett összes hitelinformációjára (x évre visszamenőleg). Az adatvédelmi ombudsman szerint azonban ez megengedhetetlen volna, és csak az új adóadatok kerülhetnek be a rendszerbe egy *tabula rasa*-t követően. (*MNB*)

3. Magyarországi helyzetkép – média-megjelenések elemzése és empirikus kutatás alapján

Vajai Viktória

3.1. A Központi Hitelinformációs Rendszer

A Központi Hitelinformációs Rendszer (KHR) – korábbi nevén Bankközi Adós- és Hitelinformációs Rendszer (BAR) – célja, hogy támogassa a pénzügyi intézmények üzleti tevékenységét, hitelezési és ügyfél-minősítési munkáját, csökkentse a hitelnyújtás kockázatát.

A Bankközi Adós – és Hitelinformációs Rendszer, vagyis a BAR 1994. július 1-jén kezdte meg működését, amely kezdetben csupán a vállalkozások adatait tartalmazta, de 1998-tól kiegészült a magánszemély adósok adataival is. Kettős és egymással szemben álló érdekeltég volt jelen: egyrészt kevés volt az adat, ami meggátolta a BAR hatékony használatát, másrészt viszont erősödött az igény a „másik felhasználó” adósainak megismerése iránt. 2005-től a nyilvántartás neve a törvény által előírt módon Központi Hitelinformációs Rendszer lett, s ezzel együtt a rendszer számos szabálya is módosult. A rendszerhez a Diákhitel Központ is csatlakozott, és külön jogszabályban meghatározott hallgatói hitelszerződésben vállalt fizetési kötelezettségek megszegését is a többi tartozáshoz hasonlóan kezelik.

A KHR két nagy részre tagolódik, a vállalkozói nyilvántartásra és a lakossági nyilvántartásra. A vállalkozói alrendszer teljes körű, tehát az összes hitel- és hiteljellegű szerződés adatai bekerülnek a rendszerbe, míg a lakossági alrendszer negatív listás, ami azt jelenti, hogy csak azon szerződések adatai szerepelnek, amelyek teljesítése során mulasztott az ügyfél. A rendszer teljesen zárt és valamennyi hozzá kapcsolódó bank részére egyforma feltételekkel működik. A rendszer üzemeltetője a Bankközi Informatikai Szolgáltató Rt. (BISZ).

3.2. A Bankközi Informatikai Szolgáltató ZRt.

A BISZ Zrt. 1994-ben jött létre, és feladata a Központi Hitelinformációs Rendszer kiépítése és működtetése. A BISZ Zrt. célja, hogy folyamatosan magas színvonalú, a törvényi előírásoknak megfelelő szolgáltatásokkal álljon a Referenciaadat-szolgáltatók rendelkezésére.

A sikeres működés meghatározó eleme a minőség folyamatos javítása, ez biztosítja a szervezettel szemben támasztott igények kielégítését. A BISZ Zrt. ennek érdekében minőségirányítási rendszert működtet, melyet folyamatosan fejleszt.

A BISZ Zrt. havonta kiadásra kerülő lapjából, a KHR híradóból értesülhetünk az e rendszerekben végbemenő változásokról, olvashatunk a legfrissebb hazai hitelezési trendekről és KHR használati statisztikákról, új rendszerszabályozásokról, illetve az egyre inkább megvalósulni látszó pozitív adólista bevezetéséről.

3.3. GIRO ZRt.

Minden a bankok közötti átírással, pénzmozgás nélkül történő fizetést bankközi elszámolásnak, idegen szóval zsrónak nevezünk. Magyarországon sokáig csak a Magyar Nemzeti Bank kezelt folyószámlákat. Amikor megalakultak a kereskedelmi bankok, kialakult a kétszintű bankrendszer, felmerült egy elektronikus, számítógépes kölcsönös elszámolórendszer igénye. Erre hozták létre a Giro Rt-t 1989-ben. A bankközi elszámolások rendszerét azonban csak 1994-ben kezdték működtetni. A zsró számítástechnikai rendszerét úgy alakították ki, hogy a bank és központ közötti adatforgalom jól követhető legyen. A bank egy központi számítógép segítségével kapcsolódik a Giro Rt. Központi számítógépéhez, és a benne dolgozó program úgy alakítja át a banktól kapott adatokat, hogy ha valaki belehallgatna az üzenetekbe, akkor se tudjon használható információkhoz jutni.

Mivel a bankok szerepe, a folyószámla-kezelés jelentősége folyamatosan növekszik, a kormányzat arra törekszik, hogy a vállalkozások közötti pénzmozgások minél nagyobb részét áttelje a készpénz nélküli forgalomba. Ez újabb kihívásokat támaszt majd a bankközi elszámolási rendszer elé a megnövekvő adatátviteli igények miatt, valamint akkor, ha a kereskedelmi bankok részéről felmerül a lebonyolítás gyorsítására vonatkozó igény.

3.4. Média-megjelenések értékelése

Évek óta zajlik a vita, szükség van-e a magánszemélyek körében is teljes körű adósnilyvántartásra, illetve létrehozható-e törvényesen egy ilyen lista. A vita résztvevői pontosan tudják, amit a szélesebb szakmai közvélemény nem mindig, hogy tudniillik mit is takar a „pozitív adóslista” kifejezés, amelyet időnként teljes körű lakossági hitelyilyvántartásként (TKLH), máskor teljes körű lakossági adósnilyvántartásként (TLA) emlegetnek.

Az általában közismert, hogy mi a KHR – „leánykori nevén” BAR. Ez a központi hitelyinformációs rendszer, amely a hitel- és pénzügyi törvény értelmében tartalmaz minden nem természetes személy – más néven vállalati - adóst, amely valaha hitelt kért hitelyintézettől vagy pénzügyi vállalkozástól, illetve 1998 óta minden természetes személyt, aki hitelt kért, de 90 napon túl, a minimálbért meghaladóan nem tett eleget fizetési kötelezettségének. A természetes személyek esetében tehát a KHR negatív lista (csak a „rosszakat” tartalmazza), a vállalatok esetében pozitív lista, azaz minden adós rajta van. A pozitív adóslista névvel illetett vita arról szól, kiterjedjen-e magánszemélyek esetében is minden adósra a nyilyvántartás, avagy továbbra is csak a rosszak „büntetéséül” szolgáljon.

Az alábbi táblázatban összefoglaljuk a magyar sajtóban az elmúlt időszakban megjelent néhány fontos – és a szakmai közvélemény, valamint a kérdéssel foglalkozók álláspontját jól tükrözö – írás jellemzőit. Miként a táblázatból látható, feltüntettük a megjelenés helyét, a publikáció szerzőjét – amennyiben ismert volt – valamint azt is, hogy a publikáció kizárólag a teljes adóslista kérdéskörével foglalkozott-e, vagy pedig csak megemlítette azt, más témák mellett. Végül, de nem utolsósorban, értékeltük a publikációkat abból a szempontból is, hogy azok pozitívan, negatívan, vagy inkább semlegesen nyilatkoztak a teljes lista bevezetésének várható hatásairól.

Az elmúlt néhány hónapban – amint arról a táblázat adatai tanúskodnak – az adósnilyvántartás és az információ-megosztás az érdeklödés homlokterébe került. Az erről beszámoló írások igyekeztek vagy semleges módon ismertetni a várható fejleményeket, vagy pedig felsorolták a teljes lista mellett, de az ellene felhozható érveket is.

Táblázat: A teljes adóslista a média tükrében

Média	Cikk címe	Dátum	Tartalom	Téma	Szerző
Magyar Tőkepiac	Pozitív adóslista: megszületett az egyezség	2007.06.13	pro	csak erről szól	
Világgazdaság	Hatalmas a verseny a magyar bankszektorban - Van hely a piacon	2007.06.13	pro/kontra	csak említik	MTI Eco
Magyar Nemzet	Aláírna-e Sólyom?	2007.06.19	kontra	csak erről szól	
Figyelő	Nem csak a bank érdeke a pozitív adóslista	2007.01.28	pro/kontra	csak erről szól	Király Júlia
Figyelő	Mégis lesz pozitív adóslista?	2007.04.07	pro/kontra	csak erről szól	Gecse Mariann
Világgazdaság	Aki sokat markol...	2007.08.24	semleges	csak említik	Barát Mihály
Világgazdaság	Csúszik a pozitív adóslista	2007.07.25	kontra	csak erről szól	
Piac és Profit	Legyen pozitív adóslista is!	2007.02.02	pro	erről is szól	MTI
Népszava	A szakma a pozitív adóslista mellett áll		pro	csak erről szól	
InfoRádió	Pozitív adóslista: annak jó, aki törleszt	2007.06.26	pro	erről is szól	Sigmond Árpád
hirado.hu	Jön a pozitív adóslista, könnyebbé válhat a bankváltás	2007.08.13	semleges	erről is szól	FH/MTI
index.hu	Már a kormányfő asztalán a pozitív adóslista terve	2007.07.03	semleges	csak erről szól	Tóth M.
Népszava	Hamarosan zöld utat kaphat a pozitív adóslista	2007.08.23	pro	csak erről szól	Holubár Zita
Piac és Profit	Unja bankját? Szabaduljon meg tőle!	2007.05.27	pro	erről is szól	MTI
napi online	Törvényileg maximált hitelkamatok	2007.08.13	semleges	erről is szól	Nagy László
e-menedzser	Változnak a bankszabályok	2007.05.31	semleges	erről is szól	MR
ügyvezető.hu	Versenyre kényszeríthetik ösztől a bankokat	2007.07.25	semleges	erről is szól	Molnár Ildikó

3.5. A pozitív adólista története

A Magyar Bankszövetség már 2002-ben megfogalmazta az úgynevezett „pozitív adólistára” vonatkozó első javaslatát, s a Magyar Nemzeti Bankban már akkor megszületett az első komoly szakmai elemző tanulmány a témában. Az adatvédelmi ombudsman azonban „csuklóból kontrázott”, és akkor még a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete sem állt a kezdeményezés mellé.

Némi pihenő után, 2006-ban ismét fellángolt az eddig csendesen csordogáló vita. Ennek számos oka van:

- a lakossági piac szárnyalásának lohadása,
- az egyéni adósok eladósodottságának ijesztő mérete,
- a lakossági lízingpiac érezhető megrokkánása,
- a nem-teljesítő hitelek volumenének szép csendes növekedése, az adóminősítési és adós-kiválasztási módszerek radikális javulása.

E tényezők jelenléte most, 2007-ben egyértelműen egymás mellé állította a szabályozó szervezeteket - PSZÁF, MNB, Igazságügyi Minisztérium (IM) - és a szakmát: mégis kell pozitív adólista. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa januárban egy pozitív értelmű állásfoglalást készített, amelynek megalapozottságát és a vitába történő beleszólás jogosultságát még ugyanabban a hónapban cáfolta az adatvédelmi biztos. Mégis, a PSZÁF honlapján megjelent újabb áttekintő tanulmányt követően ismét megindult a párbeszéd, azzal kecsegtetve az érdekelteket, hogy esetleg még az idén lesz kibontakozás is.

De miről is szól pontosan a párbeszéd? Miről vitáznak Magyarországon a listával kapcsolatban?

Ha a „nagyvilágban” folyó hasonló típusú vitákat nézzük, azok fókusza némileg más, mint Magyarországon. Az alapkérdés, hogy „önkéntes” intézmény – úgynevezett credit bureau = hitelnyilvántartó – jöjjön-e létre, avagy törvény által szabályozott, valamennyi üzletszerűen hitelezést végző intézményre kiterjedő központi hitelregiszter. Általában a vitákban nem különböztetik meg a „magán” és a „vállalati” adósokat, és az elméleti elemzések is rendre „a” hiteladósokról rendelkezésre álló „közinformációk” hatását elemzik. Számos országban működik kötelező hitelregiszter, és csak ezen intézmények részletes tanulmányozása alapján lehet megállapítani, milyen típusú adósokra terjednek ki.

Ilyen értelemben azt mondhatjuk, hogy a magyar vita meglehetősen speciális. Annak

idején, a BAR létrehozásakor senki nem vitatta, hogy az ilyen típusú kötelező információ-megosztásnak „társadalmi jólétet” növelő funkciója van. A hazai vita a körül folyik – és ilyen értelemben nincs nagyon nemzetközi megfelelője –, hogy a lakossági ügyfélkörre (magánszemélyekre) kiterjesztett teljes körű adósnilyvántartás nem sérti-e a személyes adatok védelméhez fűződő állampolgári jogot. Az „információs önrendelkezés” azt jelenti, hogy az adataival mindenki saját maga rendelkezhet. Tehát nem csak ahhoz van jogom, hogy – a lehető legnagyobb mértékben – titokban maradjanak az adataim, de ahhoz is, hogy személyes adataim kezeléséről aktívan rendelkezsem, figyelemmel kísérhessem mind az állammal, mind pedig a piac szereplőivel szemben, hogy azokat ki, mire használhatja fel.

3.6. A „pro-k” és a „kontrák”

A teljes körű lakossági adósnilyvántartás támogatói előszeretettel idézik a nemzetközi gyakorlatot, így például azt, hogy a pozitív lista a fejlett gazdaságok bankrendszereiben általánosan elterjedt intézmény. Ilyen nyilyvántartás létezik például Ausztriában, az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Írországbán, Norvégiában, Olaszországban és Svédországban is.

A vitában szokásos érv, hogy a pozitív adóslista a bankok számára a kockázat pontosabb felmérését teszi lehetővé. Önmagában ez az érv azonban egyáltalán nem „kényszerítő erejű cél”, nem olyan közérdek, amely egy alapjog korlátozását szükségessé teszi. Márpedig éppen ezt kifogásolja az adatvédelmi biztos, akinek érvelése a következő: „Mivel a személyes adatok védelméhez fűződő jog alkotmányos alapjog, ilyen csak más alapjog érvényesülése érdekében lehet korlátozni, amennyiben olyan közérdekről van szó, amely indokoltá teszi az efféle korlátozást, a meghatározott cél más módon nem érhető el, és a korlátozás a cél elérésére alkalmas. A hitelképesség növelése pedig nem olyan alkotmányos cél, amely miatt korlátozható lenne az információs önrendelkezési jog. A gazdasági szükségesség nem elegendő érv.”

Az adatvédelmi biztos érvelése megkívánja: a pozitív adóslista melletti érvek bizonyító erővel mutassák be, hogy a magánemberek helyzetében egyértelműen és közvetlenül következik be a javulás, ami más módon nem érhető el. A megvizsgált hazai és nemzetközi szakirodalomban ezzel kapcsolatban három tényt szoktak vizsgálni:

1. A lakossági hitelcsődök számának mérséklődése, az „adósbiztonság” növekedése.
2. A lakosság további eladósodásának mérséklődése.
3. A lakosság hitelezési terheinek mérséklődése, a kölcsönök „olcsóbbá” válása.

A jelenleg is zajló párbeszéd alapján úgy tűnik, mégis van megoldás. A létrejövő pozitív adóslista teljes körű és kötelező lenne, akárcsak a vállalatok esetében, de az adós számára nagyobb, az adataival való szabad rendelkezési jogot biztosítana. Például: megtagadhatná, hogy más hitelintézetekkel szemben fennálló adósságára a bank rákeressen az adatbázisban, hogy a hitel lejáratán túlmenően adatait tárolják és így tovább. Az együttműködő felek – jegybank, bankszövetség, felügyelet, illetékes minisztériumok, bankok és az adatvédelmi ombudsman –, úgy tűnik, kezdenek szót érteni, és a jelenlegi állás szerint jövő tavasztól tárgyalhatja a parlament a javaslatot, a jogszabály pedig várhatóan 2009-ben léphet hatályba.

3.7. Mi várható?

A teljes körű lakossági hitelnyilvántartás célja, hogy a pénzügyi intézetek alaposabban megismerhessék ügyfeleik fizetőképességét, így még időben megakadályozható lenne a hitelhalmozással járó túlzott eladósodás és az egyre gyakoribbá váló hitelbedőlés. A bankok, a bankszövetség és a pénzügyi felügyelet is a lista mellett áll. Érveik szerint ugyanis a teljes lista bevezetése egyszerűbbé és gyorsabbá tenné a hitelbírálati folyamatokat, csökkentené a bankok kockázatát, ez pedig a hitelkamatok mérséklődésével járhatna. Emellett kedvezően hathatna az egyre terjedő hitelbedőlési hullámra, hiszen a bankok eleve nem nyújtanának kölcsönt olyan ügyfeleknek, akikről tudni lehet: nem tudják majd azt visszafizetni. De mit szól vajon a teljes körű lakossági hitelnyilvántartáshoz maga a lakosság? Erről várhatóan ősszel kéri ki a nyugdíjas-szervezetek, nagycsaládosok és más társadalmi szervezetek véleményét.

A miniszterelnök által felkért szakértői bizottság által megfogalmazott javaslat, mely a pozitív adóslista létrehozásán túl a bankok közötti váltás könnyítését célzó intézkedési tervet és egy magatartási kódex életre hívását is tartalmazza, már a miniszterelnök asztalán van. A javaslat szerint a pozitív adóslista úgy valósulna meg, hogy valamennyi hitelfelvétellel kapcsolatos adat kötelezően belekerülne a nyilvántartásba. Azt azonban már az ügyfelek dönthetnék el, engedik-e, hogy a bankok bepillantassanak a rájuk vonatkozó adatokba.

A koncepció szerint tehát a központi nyilvántartást a családok, a magánszemélyek hitelszerződése alapján állítanák össze. Ebben mindenki szerepelne, aki az egyes bankoktól kölcsönt vesz fel, akkor is, ha a hitelt rendszeresen törleszti, vagy azt már visszafizette. A regisztráció folyamatát bizottság, társadalmi kontroll ellenőrizné. Péterfalvi Attila, adatvédelmi ombudsman úgy véli, mivel negatív adóslista jelenleg is van, a bankok pontosan tudják, kik nem törlesztik a tartózásukat, így semmi szükség arra, hogy a hitelintézetek a

meglévő szerződések információi alapján az összes kölcsönigénylőről listát vezessenek. Véleménye szerint nincs bizonyíték rá, hogy a fizetőképes ügyfelek kedvezőbb feltétellel juthatnának kölcsönhöz. A szakma azonban másképp látja a helyzetet.

A PSZÁF, a MEH vagy a bankszövetség tagjai úgy vélik, ha a bankok számára rendelkezésre állna az ügyfelek hiteltörténete, akkor jövedelemalapon nagyobb mértékben lehetne kölcsönhöz jutni.

Az Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület is kezdetek óta támogatja a pozitív adóslista létrehozását. Állításuk szerint sokkal célravezetőbb lenne, ha a bankok azt döntenék el, hogy a potenciális ügyfelük meglévő hitelállománya mellett adna-e neki további kölcsönt vagy sem, cseréli-e kölcsönét a jelenleginél kedvezőbbre vagy sem. Ezzel ugyanis elkerülhetők lenne, hogy trükközéssel vagy más módon igyekezzenek hitelhez jutni a negatív adóslistán szereplők. Nem örömteli, de tény: a hazai pénzügyi kultúra nem igazán magas színvonalú, s szép számmal vannak olyanok, akik nem tudják megfelelően felmérni lehetőségeiket, könnyen túlvállalják magukat.

A teljes adóslista illeszkedik az Európai Unió által régóta szorgalmazott felelős hitelezés gondolatához. Ez pedig csak akkor valósulhat meg, ha a hitelintézetek alaposan meggondolják, milyen háttérű embereknek, illetve családoknak nyújtanak hitelt. Miközben a jelenlegi, negatív szemléletű lajstromon szereplők az adósság visszafizetését követő 5 esztendőn át hitelképtelenek, addig az új szemléletű lista megléte esetén már közvetlenül azt követően is igényelhetne eredményesen kölcsönt bárki, miután visszafizette tartozását, még akkor is, ha ez nem a megadott határidőre tette.

A kormány és a bankok szakértői közötti megállapodás alapján a bankok számára kötelező lesz a listához való csatlakozás, mert csak így garantálható az adatbázis teljeskörűsége. Biztosan lesz úgynevezett ösfeltöltés, amely a lakossági ügyfelek régi hiteleinek adatait visszamenőlegesen rögzíti majd.

3.8. A lista bevezetésének pozitív hozadékai, illetve lehetséges hátrányai

A bankok adatbázisait összekapcsoló, teljes körű lakossági adósnnyilvántartás megszületésének számos kedvező hatása lehet a pénzügyi szereplők szerint:

- Olcsóbbá válhatnak a hitelek.
- Gátat lehet szabni a családok túlzott eladósodásának.
- A hitelkihelyezés kockázata csökkenhet.
- Csökkenhetnek a kamatlábak.

- A bankok az adós ügyfelekről szóló információk megosztásával bizonyos ügyfélcsoportoknak kedvezőbb ajánlatokat tudnak majd tenni.
- Megállítható a mai tendencia, miszerint a fizetőképességtől egyre inkább elválik a hitelfelvétel.
- Megváltozhat az a gyakorlat, mely szerint, ha valaki nem kap hitelt, a bankok nem tájékoztatják az elutasítás okáról.

Hátránya:

- Adatvédelmi szempontból aggályos lehet az önrendelkezési jog biztosítása.

3.9. Elmélet és gyakorlat

A hitelcsőd-szám (default rate) mérséklődése az elméleti és empirikus irodalomban visszatérő és többszörösen bizonyított tény. Az első – és azóta is legtöbbször hivatkozott elméleti modell – Jappelli és Pagano 1993-as tanulmánya megmutatta, hogy az információ megosztása (az adósnilyvántartó rendszerek léte) a lakossági piacon csökkenti az adósok nem-teljesítési rátáját, növeli a versenyt, és fogyasztói többletbe vezet. A hitelezés terheinek egyértelmű csökkenése, avagy a hitelezési volumen alakulása már megosztotta az elemzőket: nem állíthatjuk, hogy ezzel kapcsolatban teljesen egységes az elméleti és empirikus állásfoglalás. Mindenesetre, az azóta terjedelmesre duzzadó szakirodalom inkább az információ-megosztás pozitív hatásait, a fogyasztói többlet megjelenését támasztja alá.

Ez is indokolja, hogy Magyarországon – miként a többi, ún. “feltörekvő pénzügyi országban” – mindinkább a fogyasztók érdekeit szolgáló bankok közötti információ-megosztásra és a teljes lista létrehozása felé fordult a szakma figyelmé. Ugyanakkor azt tapasztaltuk, hogy a teljes lista tényleges bevezetése sehol sem haladt zökkenőmentesen. Lengyelországban és Csehországban – ahol törvény mondta ki a teljes listára történő áttérés szükségességét – nem minden bank volt hajlandó csatlakozni az információ-megosztás rendszeréhez, illetve különféle kikapukat kerestek az információ-megosztás elkerülésére. A többi kelet-közép-európai országban méginkább a kezdeti lépéseknél tart a folyamat. A világméretű pénzügyi válság tovább nehezítette az információ-megosztás átalakítását, mert mind a bankok, mind a szabályozó intézmények egyelőre a rövidtávú válságkezelés problémáival vannak elfoglalva.